

ОБРАЗОВНИ ПРОФИЛ ОФИЦИРСКОГ КАДРА КАО ДЕТЕРМИНАНТА МОРАЛА ВОЈСКЕ

Мр *Срећко* Кузмановић, потпуковник*

Морал војске зависи од много константних и променљивих ситуационих чинилаца и зато је неопходно системско предузимање низа адекватних мера којима би се обезбедило његово несметано функционисање. Постоји читав низ активности које битно утичу на успешно одржавање, примену и развијање морала, а когнитивна компонента заузима значајно место. С тим у вези покушало се доћи до одговора на питање која су то знања и вештине неопходне официрском кадру, које они стичу током школовања на Војној академији а представљају предуслов успешног функционисања морала својих јединица, команди или установа. Предмет истраживања су знања и вештине официрског кадра која су постојећим наставним планом и програмом заједничка за све студенте Војне академије и изражена помоћу 25 заједничких предмета, чији су садржаји изучавања представљени са 50 ајтема у коришћеној петостепеној скали процене Ликертовог типа. Истраживање је спроведено на узорку од 667 официра свих видова, родова и вештину служби. Резултати истраживања детаљно су описани помоћу факторске анализе.

Кључне речи: *морал војске, официрски кадар, образовни профил, изазови, ризици и претње, резултати истраживања, факторска анализа.*

Увод

Последњих година се, физиономија савременог ратовања све интензивније мења. У сведимензионалном сукобу тежи се постизању политичких, економских и других циљева неоружаним средствима. У таквим усло-

* Аутор је запослен у Војној академији.

вима се, војна сила све више употребљава као претња, а циљеви политике реализују неоружаним средствима.

Поред савремене ратне технике која је у последњих неколико деценија доживела експанзију у свим доменима и облицима, не сме се потценити значај људског фактора. Човек као веома битан фактор оружаних сукоба мора поседовати одређене квалитете и испуњавати услове како би остао ефикасан на бојном пољу. Ти квалитети и услови огледају се у способности човека да планира, организује и реализује борбена дејства уз поседовање високог борбеног морала, чије непрекидно јачање чини јаку основу у отклањању свих негативних утицаја на сам исход оружаног сукоба.

Морал војске представља једну од најзначајнијих друштвених појава са којом се припадници те друштвене средине срећу у свакодневном животу, у миру и у ратним условима живота и рада. У нашој војсци се питању морала одувек поклањала изузетна пажња, јер је пракса показала да морал пресудно утиче на војнике и грађане а самим тим и њихово ангажовање у оружаном сукобу. Иако за ратну вештину морал не представља неку посебну новину, она упорно трага за новим садржајима његовог одржавања, примене и развијања а образовно профилисање официрског кадра представља један од могућих облика.

Сматра се, да у савременом друштву образовање представља покретачку снагу и неопходан услов напретка човечанства. Свакодневно ширење лепезе сазнања у различитим областима људске делатности јасно указује на то да би било несврхисходно и немогуће да се појединац образује тако да зна све. Током школовања програми образовања конципирају се тако да у оптималној мери одговоре пројектованим занимањима. Такав приступ нарочито долази до изражаја при образовању за занимања која захтевају специфична знања, међу којима професија официра свакако заузима значајно место. Питање неопходних знања официрског кадра одувек је занимало велики број научних радника који су на директан или индиректан начин повезани са школовањем те друштвене категорије.

Војно школство се налази у фази интензивних реформи које се огледају у: унапређењу квалитета официрског кадра, рационализацији и интеграцији система који ће образовати само оне профиле који се не могу добити из школа и факултета у друштву, усклађивању војношколског система са системом образовања у друштву, коришћењу искуства из страних војних образовних система, као и осавремењавању наставних планова и програма и метода образовања старешинског кадра. Сходно томе да је морал војске битан елеменат борбене готовости и једна од најзначајнијих друштвених појава, од чијег стања зависи будућност друштва, војне организације али и исход могућег оружаног сукоба у светлу текуће трансформације и реформе војног школства, образовно профилисање официрског кадра представља

неопходан корак, који поред осталог служи да се избегну честе промене у организационој и програмској основи оспособљавања официрског кадра.

Поставља се питање која су то знања и вештине неопходне официрском кадру да би могао успешно да одржава, примењује и развија морал у својим јединицама, командама или установама у новим измењеним условима. У покушају да се дође до одговора, спроведено је истраживање са официрима Војске Србије средином 2007. године чији ће резултати бити анализирани путем факторске анализе.

Појмовно одређење морала и морала војске

Морал представља једну од најзначајнијих друштвених појава са којом се чланови друштвене заједнице свакодневно срећу. Наше искуство и искуство иностраних земаља, јасно су потврдила да морал, најчешће, пресудно утиче на војнике и грађане, на њихову спремност, да се ангажују у рату. Тој проблематици се одувек поклањала изузетна пажња, при чему се посебно мисли на теоријско и практично оспособљавање старешинског кадра за рад на питањима која се односе на морал људи у различитим животним ситуацијама. Ни једна земља на свету, није запоставила морал као значајан интегративни чинилац обављања војне професије, при чему изузетан значај придају морално-психолошким припремама својих армија.

Морал се најчешће одређује као облик друштвене свести који регулише односе међу људима и који условљава понашање појединца као личности како да поступа у средини у којој живи. Морал представља ону унутрашњу снагу личности која се као савест у свом понашању претвара у снажно осећање дужности и одговорности. Морал је, такође, тај који усмерава и оцењује поступке и хтење људи као добре или зле, позитивне или негативне. Односно, морал је једна од основних друштвених творевина који уређује понашање људи према друштвеној заједници, другим људима и себи.

Морал је друштвена и духовна (културна) појава, која због тога више-струко утиче на друштво, а друштво, опет, преко скупа друштвених процеса, има утицаја на морал. Као еминентна друштвена и духовна појава морал се пројектује у свакој човековој акцији, интеракцији и поступку према појединцима, друштвеним групама и народима и према тековинама цивилизације. Тиме се морал практично опредмеђује и постаје део сложене реалности друштва.²

¹ Вељковић, В.: *Основи морала војске*, Војна академија, Београд, 2006, стр. 137.

² Даниловић, Н.: *Снага морала*, Задужбина Андрејевић, Београд, 2003, стр. 46.

Морал се изражава у одговарајућим људским понашањима која повезано утичу на друштвене процесе. Морал је превасходно духовна појава и релативно чврст систем идеја, односно норми, које су изражене одговарајућим материјалним знацима и смисаоно међусобно повезаним речима. Он није временски и просторно ограничен, нити се може посматрати као остале појаве које су видљиве кроз своје трајање. Морал се ствара у психи у којој постоји у облику одговарајућих психичких аката људи (сазнања и мишљења) и у којој, у исто време, изражава и друге психичке процесе као што су осећања и акти воље. Морал је унутрашња појава човека која се тешко може установити и утврдити. Као индивидуално и друштвено осећање морал је настао из потребе да се, по мери већине са принудом или без ње, регулишу бројни односи међу људима у одређеној заједници. Сама реч морал потиче од латинске речи *mos–moris–moralis* што значи и обичај и нарав. То је у ствари, латински превод изворног грчког термина *ethos*, који означава оно што се у људском понашању и обичајима одобрава или прихвата као ваљано или добро. Одатле је изведена општа одредба морала као скупа или система норми људског понашања.

Најсадржајније значење појма морал, код нас, дао је Вуко Павићевић тако што је дефинисао морал као облик људске праксе, с једне стране и правило, пропис, норму, с друге стране. Према аутору, морал је облик људске праксе, облик делатног, практичног одношења човека према свету, према другим људима, као и према самом себи. Он се манифестује у вредносном процењивању људских поступака и хтења као позитивно и негативно вредних (односно невредних), при чему се први одобравају, желе, препоручују и заповедају, а други не одобравају, куде, осуђују и забрањују.³

У ужа тумачења речи морал спадају она која под моралом подразумевају добро (односно зло) и унутрашњу санкцију грижу савести. Највећи број теоретичара залаже се да се морал дефинише у том ужем смислу, и то значење је код нас најзаступљеније. Типичан представник ужег тумачења тог појма јесте Радомир Лукић који морал дефинише као „скуп друштвених норми које субјект, као сопствену безусловну, самоциљну обавезу, засновану на добром као самосталној врховној вредности, у моралној ситуацији тренутно увиђа целим бићем, а не само разумом, која често врши притисак на његове природне склоности и остварује његово човештво, а за чији прекршај он осећа грижу савести, док друштво на њега примењује спољашње санкције уз истовремени захтев да он осећа грижу савести“.⁴

Имануел Кант је најпотпуније дефинисао формални појам морала. Он морал одређује као категорички императив, као безусловну заповест, коју разум сам по себи, аутономно наређује, противно људским природним

³ Павићевић, В.: *Основи етике*, БИГЗ, Београд, 1974, стр. 167.

⁴ Лукић, Р.: *Социологија морала*, САНУ, Београд, 1974, стр. 213.

склоностима. Морал је сврха по себи, а не средство за било што друго. Човек носи морал у себи, он трпи унутрашњу моралну принуду, коју сам над собом врши. Кант сматра да природне склоности људи противрече моралу, те да људе морал култивише и чини их прихватљивим за друге.

У психолошко одређење морала спадају сва она одређења која полазе од становишта да је морал све оно што служи потпуном остварењу људске природе. Према том тумачењу људска природа је непроменљива, па је због тога може установити посебна наука (психологија). Најизразитији представник психолошког одређења морала, према мишљењу многих иностраних и домаћих аутора, јесте Ерих Фром који сматра да све оно што је природно, морално је и важи у сваком друштву. Међутим, код таквог одређења морала заборавља се да је људска природа сложена и противречна. Њу до данас нису могле да установе многе науке, па ни психологија. Да је човекова природа тако добра не би ни постојала потреба за моралом и моралним понашањем, јер би човеково природно понашање било уједно и његово морално понашање.

Морал као сложена појава има своје многобројне стране, које изучавају посебне науке. Тако, друштвену страну морала изучава – социологија морала. Социолошка одређења морала данас су најраспрострањенија. Морал се сматра друштвеном појавом зато што: постоји у људском друштву, производ је људског друштва и што има одређену улогу и обавља друштвену функцију. То значи да морал утиче на друштво и изазива одређене промене у њему, јер човек производећи у друштву производи и морал, а служећи се моралом, производи и обавља остале промене у друштву.⁵

Морал војске је део морала друштва којем припада, што значи да основне моралне норме припадника војске произлазе из моралних норми његовог друштва. Морал војске се, у најопштијем смислу може дефинисати као специфичан облик друштвене свести који се испољава помоћу вербалних исказа и делатно, практично одношење припадника војске према: отаџбини и одбрани њених виталних вредности (слободе, суверенитета, независности и територијалног интегритета), другим људима унутар и изван војске и према себи самима. Дакле, први облик испољавања морала војске манифестује се као унутрашња снага припадника војске која их усмерава и мотивише на извршавање професионалних задатака у миру и рату. Други облик испољавања морала војске манифестује се помоћу вредносног процењивања поступака и хтења припадника војске, као позитивно и негативно вредних (односно невредних) и то са становишта основне и врховне моралне вредности добра и зла, при чему морални судови које формирају припадници војске, на основу моралних норми у моралној ситуацији и моралном односу, према одређеним моралним дужностима, увек, бар индиректно танги-

⁵ Осовска, М.: *Социологија моралности*, БИГЗ; Београд, 1971, стр. 79.

рају моралне крајности добро или зло, човечност или нечовечност, људскост или нељудскост, врлина или мана.

Поједини аутори узимају у истом значењу појмове морала војске и борбеног морала (морални дух, морална снага, морално-политички фактор, морал у борби, морал народа и армије у рату). Тако се у теорији, али и у пракси, праве садржајне разлике тог појма, па се под термином морал војске подразумевају његови мирнодопски војнички квалитети, а термином борбени морал означавају вредности бораца и јединице у борбеним дејствима.

Због честог поистовећивања термина „морал војске“ и „борбени морал“ и не увиђања, међу њима, суштинске разлике, оправданије је користити један термин, и то „морал војске“, с напоменом да се он односи на морална својства припадника војске у миру и рату.

Предуслови функционисања морала војске

Да би морал било ког друштва, па и морал војске као његов интегрални део, могао да функционише, треба да се испуне одређени услови. Они се огледају у постојању **когнитивне, емоционалне и конативне компоненте**. Изостајање било које од тих компоненти усложњава његово функционисање или долази до пада морала, а постојање све три компоненте сигурно гарантује да ће морал бити на високом нивоу. Зато је њихово егзистирање неопходан и довољан услов функционисања морала војске.

Мора се развијати умни, мислећи и сазнајући човек, јер само такав човек може сачувати људску врсту. Ум је највиши облик нагона за самоодржање. Узоран човек је мислећи човек. Научено човек треба промислити да би стекао сазнање.⁶ Одавно је речено да правила не диктирају своју примену чак и када их човек има у довољној мери она се могу сукобљавати те је неопходно *размишљање* о томе које правило ваља применити, како и када се неко може изузети.⁷ Правила без тумачења посредника, представљају слепог и крутог казниоца или наградителја сопствених жеља и покретача радњи које у том случају можемо назвати ирационалним. Ни голо знање, такође, не помаже човеку да разреши моралне дилеме уколико није кадар да тумачи сопствена правила и доводи их у склад са захтевом тренутка. Слепој осећајној моралности потребне су очи, а то је морално сазнање и мишљење. Извесно је, да претходно наведене мисли јасно осликавају њихову намеру да нам предоче важност **когнитивне компоненте** као предуслова

⁶ Спиноза, Б.: *Етика*, Култура, Београд, 1958, стр. 156.

⁷ Peters, R.: *Psychology and Ethical Development*, G. Allen and Unwin, 1971, p. 68.

моралности. Реч когнитиван је латинског порекла (*cognitivus*) и односи се на процес сазнања или се тиче сазнања (спознаје). Према томе, когнитивни чиниоци морала војске су они који доприносе стицању знања значајних за тај морал. То су првенствено менталне способности које омогућавају да се спознају вредности и моралне норме које су значајне за морал војске или се тичу морала војске; затим, то су знања о моралу, или о оним садржајима који су од значаја за морал војске.⁸ Интелигенција нам омогућава да откријемо реалност живота, на основу које ћемо да створимо представу о његовим садржајима. Она је изузетно значајна за сваког припадника војске јер нам омогућава да схватимо своје место, улогу, циљеве и задатке, да би их у следећем кораку прихватили, идентификовали се са њима а затим интензивно и упорно ангажовали како би се схваћени и прихваћени задаци реализовали. Стручно знање које се стиче обуком, предуслов је успешног извршавања постављених задатака, а без адекватне интелигенције такву обуку не би могао ниједан припадник војске успешно да савлада. Интелигенција је, дакле, неопходан али не и довољан услов ефикасног ангажовања припадника војске у извршавању задатака одбране.

Когнитивна компонента представља разумску основу емоционалне (осећајне) и конативне (вољне, мотивационе, покретачке) компоненте, јер разум (сазнање) омогућава сваком појединцу да уочи могуће последице својих намера и поступака у односу на себе, своје окружење и друштво уопште. Ако је свест способност уочавања последица својих поступака, онда је развијање доследног, принципијелног и објективног мишљења једно од значајних компоненти моралности. Пошто човек живи у заједници са другим људима, он је свакодневно у прилици да доводи појединачне поступке у однос према целини, чиме улази у процес моралног суђења, односно цењења шта је добро а шта лоше. Разум човеку омогућава да спозна нужну потребу усклађивања својих намера и поступака са интересима друштва, као и чињенице да не постоји објективна могућност да човек задовољи све своје жеље, интересе и потребе, независно од других људи око себе. У противном, говоримо о морално индиферентној особи, која није свесна друштвених последица својих поступака. Способност човека да може да планира своје активности, издваја га од осталих живих бића, где је способност свесног поступања општа претпоставка људске праксе. За моралну праксу и морално поступање посебан значај има свест као способност уочавања могућих корисних или штетних последица индивидуалних поступака и ставова у односу на појединца и цело друштво.

Један од битних предуслова успешног функционисања морала војске, јесте постојање **емоционалне компоненте**. На морал војске велики утицај имају емоције које човек првенствено доживљава као личност, а исто тако и

⁸ Милојевић, В.: *Морал војске*, Војна академија, Београд, 1999, стр. 94.

као припадник одређене мање или веће јединице у војсци. Зато Капрара и Ђервоне сматрају да емоционалне реакције откривају индивидуалне вредности и циљеве. Оне осликавају основне биолошке тенденције и социјално усвојена уверења о свету и о себи. Емоције такође осветљавају аспекте личности које би људи желели да сакрију од других. Разумевање емоција је кључно за разумевање личности.⁹ Да би разумели индивидуе, потребно је да знамо не само шта мисле и како се понашају, већ и како се осећају. Знање о емоционалном искуству особе је критично за наше разумевање суштине те особе.¹⁰ Емоције су нека врста коментара личности на збивања у средини.¹¹ Емоције дају снагу и смисао нашем животу и имају велики утицај на формирање човекове личности. Сваки наш доживљај, мисао и понашање емоционално су обојени. Помоћу опажања и мишљења стичемо нова сазнања о предметима и појавама, а емоцијама се одражава наш однос према њима, дакле, интелектуалним процесима сазнајемо и вреднујемо објективну стварност а емоционалним је само вреднујемо.

Одавно је речено да човек понекад мисли а увек осећа. Познавање природе основних емоција, њиховог настанка и могућности контроле понашања у случајевима великих емоционалних узбуђења, јесте важно за старешине. Професија професионалног војника је таква да се човек свакодневно сусреће са многим опасностима – поплава, пожар, земљотрес, али је оружана борба, свакако, највећа од њих. Нигде се толико не преплићу различита емоционална стања, као што је то случај са извођењем борбених дејстава у току одбране отаџбине. У таквим ситуацијама човек је максимално пренапрегнут, доживљава нова осећања, и најчешће му се и мења смисао живота. Ратна опасност код већине људи буди родољубива осећања, развија мотивацију и жељу за победом, при чему се активирају веома снажне емоције различитих квалитета. У оружаној борби израженија је сугестибилност људи и њихова пријемчивост за опонашање како позитивних тако и негативних примера других, нарочито старешина, што посебно намеће њихову одговорност да позитивним личним примерима утичу на емоционалну стабилност војника. Својим опхођењем према војницима, знањем и зрелошћу своје личности, старешине много утичу на стварање емоција које покрећу војнике на позитивна понашања. У оружаној борби од посебног су значаја емоције љубави према домовини – патриотизам, који су заједно са осећањем моралне дужности основни извори борбеног морала и смелости у бор-

⁹ Капрара, В., Ђервоне, Д.: *Личност, детерминанте, динамика и потенцијали*, Дрета, Београд, 2003, стр. 261.

¹⁰ Andersen, S., Ross, L.: „Self-knowledge and social inference“, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1984, p. 69.

¹¹ Хрњица, С.: *Општа психологија са психологијом личности*, Научна књига, Београд, 1994, стр. 178.

би. Осећање моралне дужности није осећање принуђености и морања већ требања, које мотивише борце да се понашају у духу позитивних моралних норми.

Открити и објаснити снаге и механизме који покрећу човека да активира своје способности и знања у предузимању разноврсних, њему својствених активности (**конативна компонента**) занимљив је и значајан теоријски и практични проблем којим се баве многобројне науке, међу којима се, посебно, истичу психологија, социологија и организација рада.¹² Људи који имају низак ниво радне мотивације, имају и недовољно развијене сазнајне, естетске и друге потребе, а они који имају веће потребе, по правилу су и мотивисанији да више раде и залажу се, да би те потребе могли задовољити.¹³

Проблем мотивације јесте један од најважнијих у психологији, јер његова анализа треба да одговори на фундаментално питање: зашто људи у одређеној ситуацији делују и понашају се на овакав, а не на другачији начин, који су покретачи њихова понашања и њихових акција.¹⁴ Мотивација има велики значај за формирање и развој личности. Наши интелектуални и други потенцијали остали би неискоришћени уколико појединац није мотивисан да ради, учи и ствара. Јака мотивација за неку активност удружена са просечним, па чак и скромним способностима, даје битно квалитетније резултате од недовољне мотивације удружене са натпросечним способностима. За велика достигнућа у свим доменима људског живота потребно је имати јаке мотиве и трајну мотивацију.

Све човекове акције и понашања условљене су оним што човек жели и чему тежи, зато је неопходно да сваки старешина спозна шта је то што његови потчињени желе и чему теже, јер само на тај начин може да организује живот и рад у својој јединици. Најбоље је развијати интересовање за неке садржаје и активности, тако што ће се систематски *повезивати са оним садржајима који су занимљиви и привлачни*. Пошто младим људима велику пажњу привлачи борбена техника, потребно је да схвате да је неопходно да претходно успешно савладају одређена теоријска знања, да се прилагоде војничком начину живота, који је сам по себи мање интересантан и привлачан. *Оцењивање* је још један начин развијања интересовања за поједине садржаје, јер се на тај начин рангира сваки појединац у колективу, чиме се сваком одређује друштвени положај који су појединац или јединица постигли својим радом и способностима. Такође, неопходно је да задаци који се постављају пред појединце и јединице буду *примерени њиховим могућностима*, јер сувише једноставни задаци не подстичу војнике да се залажу а негативан ефекат постиже се и превише компликованим задацима који нису

¹² Грујић, В.: *Организација и мотивација*, Војна академија, Београд, 2004, стр. 39.

¹³ Маслов, А.: *Мотивација и личност*, Нолит, Београд, 1982, стр. 196.

¹⁴ Zvonarević, M.: *Socijalna psihologija*, Školska knjiga, Zagreb, 1985, str. 74.

у складу са њиховим знањима и способностима. *Стимулативне мере* омогућавају актуелизовање или побуђивање мотива самопотврђивања (афирмације сопствене личности и жеља за признавањем од сопствене околине). Оне се остварују применом широког спектра похвала, награда као и саопштавањем резултата са обуке, разних облика такмичења и провера борбене готовости. Разни облици и садржаји *такмичења* много подстичу појединце и колективе да се више ангажују у реализацији предвиђених задатака. Сазнање о постигнутом *успеху* има снажно стимулативно дејство које код појединаца повећава самопоуздање и позитиван став према будућим изазовима, док *неуспех* код зрелих особа може имати благо позитивно подстицајно дејство, а њихова учесталост изазвати поремећаје у понашању. Мотивисаност неког војника препознаје се у његовој снази и издржљивости да се намеравао и уради. Она представља човекову врлину само онда када су снага и издржљивост личности усмерене ка постизању моралних циљева и вредности.

Профил и профилисање кадра

Термин **профил** (фр. *profil*) најчешће означава пресек, преглед, лик или контуру нечега; изглед лица или предмета са стране, скуп основних типичних црта и слично. У широј употреби реч профил значи обликовање једне ствари (варијабле) по мери друге фиксиране ствари, потребе или захтева. Када посматрамо људско профилисање, човек представља варијаблу а људска делатност константу или меру за формирање човека са квалитетима и капацитетом по мери те делатности. Профилом се мора изразити слагање између захтева рада (посла, функције, радног места) и способности, особина и знања које човек треба да има или да их стекне путем оспособљавања да би могао да одговори тим захтевима.¹⁵

Профил војног старешине садржи два елемента: *радни* и *образовни профил*. *Радни профил* изражава објективне захтеве рада, док **образовни профил** садржи потребна знања, способности и особине личности старешине за обављање одређених дужности. Дакле, профил војног старешине садржи две основне групе података: прва група садржи синтезу података из анализе дужности, а друга – способности, знања и вештине које су потребне за обављање тих дужности.¹⁶ Профилисање старешинског кадра, односно утврђивање битних захтева који проистичу из функционалних дужности старешина,

¹⁵ Petančić, M.: *Ergodidaktika*, Općinski zavod za zapošljavanje, Rijeka, 1968, str. 39.

¹⁶ Марчек, Ј.: *Профил официра и интерперсонални односи*, Војна академија, Београд, 2003, стр. 197.

као и утврђивање потребних знања, вештина и способности за успешно обављање тих дужности, претпоставља да се претходно размотре основне детерминанте које га одређују, што представља сложен теоријско-методолошки приступ, с обзиром на њихов велики број, веома изражену међусобну интеракцију и велику динамику промена. Образовни профил официра треба да садржи она знања, вештине и способности који омогућују остваривање нужне хоризонталне и вертикалне покретљивости, односно заменљивости старешина, јер један официр у својој каријери, након завршетка војне академије, у просечним условима кадровског вођења, рачунајући уже и шире профиле које покрива, обавља око 20 до 30 различитих дужности.¹⁷

У андрагошкој литератури профилисање кадра преклапа се са пољем истраживања које се назива испитивање (утврђивање) образовних потреба. Већина андрагога, код нас, тај појам везује за тзв. образовни циклус, сматрајући да је испитивање образовних потреба само једна од његових фаза, односно један од значајнијих сегмената тог циклуса чији је циљ „прикупљање информација, ставова и мишљења ради идентификовања образовних потреба и доношења одлуке о врсти програма и организацији процеса образовања одраслих“.¹⁸ Испитивање образовних потреба је вишефазни процес, где прву етапу тог процеса чини анализа рада која је резултат описа радне активности од којих се тај рад састоји, радних поступака помоћу којих се она изводи, радних средстава која се при том употребљавају, као и услова у којима се та активност обавља. Друга етапа процеса испитивања образовних потреба, према Пастуовићу названа профилисање, обухвата утврђивање захтева у вези са знањима, вештинама и особинама личности које су неопходне за успешно обављање активности која је била предмет анализе.

Гледано у целини, у андрагошком приступу преовладава становиште да се профилисање кадра састоји у утврђивању оних знања, вештина и способности које су неопходне за обављање рада који је био предмет анализе и за који треба провести оспособљавање или усавршавање кадрова,¹⁹ док анализа рада омогућује да се рашчлањени, описани и систематизовани елементи радне активности доведу у непосредну везу са образовним садржајима који су потребни за њихово успешно обављање.

Психолошко тумачење профилисања кадра односи се на „анализу посла“ као подручја истраживања психологије рада.²⁰ Анализа посла предста-

¹⁷ Станић, Ђ.: *Обука старешина*, Војноиздавачки и новински центар, Београд, 1986, стр. 83.

¹⁸ Савићевић, Д.: *Концепција образовних потреба у андрагогији*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1989, стр. 168.

¹⁹ Pastuović, N.: *Образовни циклус – опћа методика образовања запослених*, Andragoški centar, Zagreb, 1978, str. 63.

²⁰ Костић, С., Турудија, С.: *Психологија рада*, Издавачко-информативни центар студентата, Београд, 1975, стр. 72.

вља један од основних предуслова за професионалну оријентацију и селекцију,²¹ где се под професионалном оријентацијом подразумева поступак којим се на основу утврђених способности кандидата тражи занимање које највише одговара тим способностима, док се код професионалне селекције на основу захтева занимања траже међу кандидатима за запослење они чије способности највише одговарају тим захтевима.

Савремени изазови, ризици и претње безбедности

Завршетком хладног рата међународна безбедност изгубила је дотадашњу извесност у свету двају подељених и супротстављених блокова. Концепт безбедности у којем су државе биле одговорне за сопствену безбедност (самостално или савезништвом са другим државама) у многоме се изменио. Држава као главни субјект међународне безбедности губи примат, и поред ње на међународној сцени своје место заузимају међународне и мултинационалне организације и институције, нације, политичке елите, интересне групе, етничке групе и појединци. Безбедност појединца, са својим идентитетом, добила је кључни значај, из чега произлазе безбедности виших нивоа: групног, националног, регионалног, међународног и светског (глобалног).²² Систем међународне безбедности је у процесу преобликовања и прилагођавању стварности, у којем се одвијају упоредни процеси фрагментације и интеграције света који је Џејмс Розенау назвао *фрагментација*, где су у прилагођеном моделу пешчаног сата „уска грла“ безбедност држава са својим суверенитетом и безбедност појединца са својим идентитетом.²³

На основу многобројних дефиниција о изазовима, ризицима и претњама, садржаних у енциклопедијама, речницима, страним и домаћим уџбеницима, може се закључити да није реч о синонимима али и да не постоје јасно утврђени дати појмови. Тако у Оксфордском енглеско-енглеском речнику под *изазовом* (challenge) подразумева се позив да се узме удео у одређеном такмичењу, дуелу; позив да се докаже или оправда нешто, или тежак задатак. Енглеска одредница challenging означава обавезу реаговања, позив на одговор, а, такође, одређује се и као нешто потенцијално, што постоји у најширем облику и изазива пажњу и потребу да се прати. Под *ризиком*

²¹ Пајевић, Д.: *Основи психологије рада*, Универзитет Војске Југославије, Београд, 1993, стр. 49.

²² Waever, O.: *Securitization and Desecuritization*, Columbia University Press, New York, 1995, p. 94.

²³ Rosenau, J.: *The dynamist of a Turbulent World*, St. Martin's Press, New York, 1998, p. 68.

се подразумева вероватноћа или могућност опасности, губитка, озледе или неке друге штетне последице. *Претња* је намера да се нанесе штета или да се спроведе казна, као и назнака неког непожељног и непријатног догађаја.²⁴ Енциклопедија американа под *претњом* подразумева свесну намеру проузроковања штете особи, својини или праву, да би се објекат претње принудио да испуни наметнуте захтеве.²⁵ Војна енциклопедија објашњава *ризик* као свесно излагање опасности од различитих могућности исхода. У војној делатности он може да проузрокује нежељене последице, неуспех одређене акције, претерано велике губитке али и ванредан успех. Ризик треба предвидети у различитим ситуацијама и изабрати најповољнију варијанту.²⁶ *Претња* се дефинише и као могућност да се штета нанесе другом субјекту ако се не повинује захтеву претиоца као спољнополитичког средства.²⁷ У Војном лексикону, *ризик* се дефинише као свесно излагање опасности у жељи да се обезбеди повољан исход, где у извођењу борбених дејстава може да проузрокује нежељене последице (неуспех одређене акције, превелике губитке), али и изузетан успех. *Претња* је врста притиска са позиције силе којим супротна страна жели да се присили, застрашивањем и исцрпљивањем да учини одређене уступке.²⁸

Изазови могући потенцијални облици угрожавања безбедности, који су најудаљенији од објекта безбедности и извориште су ризика и претњи чија је почетна вредност неутрална, али зависно од реаговања на њу може да има позитиван предзнак (у случају разрешења), или негативан (у случају даљег проласка кроз ризике и претње). Њихова ширина утицаја подразумева бројне димензије безбедности (политичке, економске, социјалне, еколошке, војнобезбедносне), од питања незавршене демократизације и успостављања тржишне привреде, преко искориштавања природних потенцијала и богатстава земље, па до успостављања цивилне демократске контроле оружаних снага и реформе сектора безбедности. Када се изазовима не посвети одговарајућа пажња и изостану реакције на његова дејства, може се претворити у ризике и претње чији је утицај на објекат безбедности непосреднији и штетнији.

Ризици су ближи, видљивији, јасније мерљиви, и предвидљивији облици изазова и извориште су безбедносних претњи. Они се распростиру на бројне димензије безбедности, имају јаснији облик и изражавају се помоћу корупције и недостатка владавине права, етичке напетости и недостатка то-

²⁴ Consice Oxford Dictionaru, Ninth edition, Clarendon Press, Oxford, 1997, p. 193.

²⁵ *The Encyclopedia Americana*, Americana Cooperation, New York, 1971, p. 368.

²⁶ *Војна енциклопедија*: VIII том, друго издање, Београд, 1974, стр. 392.

²⁷ Димитријевић, В., Стојановић, Р.: *Међународни односи*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996, стр. 73.

²⁸ *Војни лексикон*, Војноиздавачки завод, Београд, 1981, стр. 258.

леранције у национално мешовитим подручјима и велике незапослености становништва. Ризици имају негативан предзнак јер угрожавају виталне вредности једног друштва али постоји и могућност избегавања негативних последица по објекат безбедности и њихово позитивно решење.

Претње представљају непосредне облике угрожавања објеката безбедности, оне су чинилац кризе или неког сукоба, врста притисака којим жели да се укаже на могућност штете или неког зла са позиције силе, да би се објекти претње присилили на одређене уступке. Претње имају јасне, предвидљиве и одређене облике угрожавања: рат, економске санкције или терористички напади и могу да буду негативне у погледу опстанка објекта безбедности. То су коначни, најдиректнији извод изазова и ризика.²⁹ Претње заједно са ризицима и изазовима угрожавања безбедности, могу да буду војне и невојне природе.

Поред агресије, оружаног сукоба и оружане побуне, војни изазови, ризици и претње угрожавања безбедности држава могу да се испоље као последица ескалације тероризма, граничних и територијалних спорова и насилног заустављања демократских процеса у државама Југоисточне Европе.

У групу невојних изазова, ризика и претњи безбедности, поред тероризма; националног и верског екстремизма; организованог криминала и корупције; природних непогода, епидемија, индустријских и других несрећа; постоје и други облици од којих су најважније неконтролисане и масовне миграције, недостатак стратешких енергената, злоупотребе нових технологија и научних достигнућа у области информатике, генетског инжењеринга, медицине, метеорологије, и економски рат.

Наша земља је на путу демократских процеса, чврсто опредељена да се укључи у процес сарадње и заједничког деловања са другим државама на изградњи глобалне, регионалне безбедности, и јединственог економског тржишта, чиме се доста отклањају војни и невојни изазови ризици и претње безбедности.

Анализа и интерпретација резултата истраживања

Ово истраживање има теоријски и практичан карактер, јер је реч о анализи могућности успостављања новог модела профилисања официрског кадра за време свих облика школовања на Војној академији (основне студије, курсеви команданата батаљона, специјалистичка усавршавања на командно-штабној и генералштабној школи, школовање резервних официра).

²⁹ Орлић, Д.: „Појмовно одређење изазова, ризика и претњи у процесу преобликовања међународне безбедности“, *Војно дело*, бр. 3, Београд, 2004.

Успостављање валидног модела профилисања официрског кадра, непосредно ће се одразити на успешно одржавање, примену и развијање морала јединица, команди и установа. Изналажење ефикасног модела профилисања официрског кадра, доста ће помоћи да се отворе нови путеви и форме сарадње и укључивања наше војске у све међународне војне организације и асоцијације. На тај начин, још више подићи ће се углед Министарства одбране, Генералштаба и свих припадника Војске Србије. Проблем истраживања јесте *улога образовног профила официрског кадра у одржавању, примени и развијању морала војске са аспекта савремених изазова, ризика и претњи безбедности.*

Одређење предмета истраживања, делом се односи и на критику постојећег модела профилисања официрског кадра са аспекта успешног функционисања морала јединица. Предмет истраживања у ужем смислу припада области војнодруштвених наука (војне андрагогије, морала војске, војне психологије, војне социологије), а у ширем смислу области општедруштвених наука. Његову мултидисциплинарност одређују појаве које га усмеравају на истраживања друштвених, организационих и других наука. Предмет истраживања представља *утицај образовног профила официрског кадра на морал војске са аспекта савремених изазова.*

На основу јасног дефинисања предмета истраживања које је произашло из проблема, доступне литературе и анализе досадашњих истраживања дате области, основни циљ овог истраживања јесте теоријска и емпиријска спознаја потребних знања и вештина официрског кадра, са становишта њиховог утицаја на одржавање, примену и развијање морала јединица, команди и установа у условима савремених изазова, ризика и претњи угрожавања безбедности наше земље. Подаци прикупљени током истраживања, са практичног аспекта значили би не само пуки увид у потребан ниво знања и вештина официрског кадра са становишта њиховог утицаја на функционисање морала јединица, већ би представљали својеврстан вид упозорења свим одговарајућим субјектима да предузму мере из своје надлежности ради пројектовања нових законских основа и редефинисања облика деловања образовно-васпитних институција Министарства одбране са крајњим циљем адекватног профилисања будућег официрског кадра и измене наставног плана и програма Војне академије, који ће омогућити успешно функционисање морала јединица, команди и установа. Задатак истраживања јесте да се утврди да ли се на основу анализе профилисања официрског кадра стварају валидни предуслови за сагледавање знања и вештина, неопходних за успешно функционисање морала војске.

Оквир и садржај истраживања условили су примену низа општих, посебних и појединачних научних метода у свим фазама истраживачког поступка. Планирано истраживање има емпиријски карактер и засновано је на анализи доступних извора који разматрају проблематику профилисања официр-

ског кадра, функционисања морала јединица са аспекта његовог одржавања, примене и развијања, као и савремене изазове ризике и претње. Начин истраживања, као и избор метода, условљени су дефинисаним проблемом, предметом, циљевима и задатком истраживања.

У истраживању су испитивани – процењивани ставови дела популације официрског кадра од чина потпоручника до пуковника (667) и то сва три вида (Копнена војска, Ваздухопловство и противваздухопловна одбрана и Морнарица), као и сви родови и већина служби. Да би била обезбеђена репрезентативност, циљано су изабране јединице широм Србије, и то у Београду, Батајници, Панчеву, Новом Саду, Сремској Митровици и Пожаревцу, а у оквиру датих јединица, методом случајног избора испитан је потребан број официра.

Истраживање је спроведено у складу са постављеним циљевима и задацима. Добијени резултати су анализирани поступком дескриптивне статистике факторске анализе. Подаци који су анализирани у том делу добијени су из петостепене „Скале процене потребних знања и вештина“, Ликертовог типа. Она је обухватила 50 различитих врста знања и вештина, 25 предмета заједничких за све студентске батаљоне, која се стичу током школовања на Војној академији. Од испитаних официра тражило се да на основу искуства процене значај наведених врста знања и вештина за успешно функционисање морала (одржавање, примену и развијање), у својим јединицама, командама и установама, са аспекта савремених изазова, ризика и претњи. Понуђена „Скала процене потребних знања и вештина“ обухватала је распон од: ни мало, мало, умерено, много до веома много. Одабраним одговорима приписани су бодови од 1 (за одговор „ни мало“), до 5 (за одговор „веома много“).

Један од темељних постулата научног истраживања јесте начело о међусобној повезаности појава, чијим утврђивањем се омогућује предвиђање догађаја и појава које ће се збити на основу неких познатих индикатора или података. Факторска анализа је скуп математичко-статистичких поступака који омогућавају да се у већем броју варијабли (манифестних), међу којима постоји повезаност, утврди мањи број темељних–латентних варијабли (фактора), које објашњавају такву међусобну повезаност.³⁰ Поступак факторске анализе омогућио је да се из скупа 50 различитих манифестних варијабли, на основу њихове међусобне повезаности, према унапред задатим математичко-логичким условима, редукује на знатно мањи број базичних (латентних) варијабли–фактора.

Сама матрица подвргнута је тестовима значајности да би се проверила оправданост примене факторске анализе. Вредност индекса адекватности узорка износи 0.925, што се сматра одличним показатељем. Вредност Барлетовог теста сферичности је, такође, висока и представља поуздану основу за примену факторске анализе (табела 1).

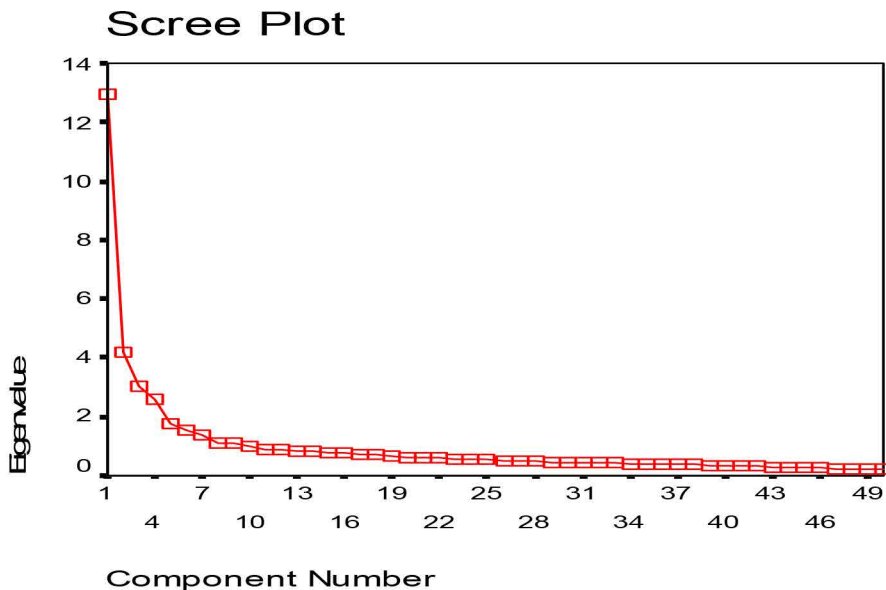
³⁰ Fulgosi, A.: *Faktorska analiza*, Školska knjiga, Zagreb, 1984, str. 312.

Табела 1 – Тестови статистичке значајности за димензију образовног профила старешина

Кајзер-Мајер-Олкинов „Индекс адекватности узорка“		,925
Бартлетов тест сферичности	Апроксимација Хи-квадрат теста Број степени слободе Значајност	16.063,396 1.225 ,000

Као критеријум за одређивање броја издвојених фактора коришћен је Кателов scree тест (табела 2), на којем се јасно види да је у питању седам издвојених фактора, јер од осмог фактора крива добија скоро потпуно равно положену путању.

Табела 2 – Кателов Scree тест

Примењена факторска анализа према назначеном критеријуму омогућила је да се 50 манифестних варијабли којима се описују потребна знања и вештине, редукују на 7 (седам) базичних (латентних) варијабли. Ако се има у виду логичко-математичка основа факторске анализе, као и природа и извор података на којима је она обављена, може се рећи да издвојених (откривених) седам латентних варијабли (фактора) имају у овом случају значе-

ње основних димензија знања – вештина официрског кадра неопходних за успешно функционисање морала у својим јединицама, командама и установама и да покривају 54,81% варијансе.

Сваки од ових фактора дефинише, тј. репрезентује, већи број манифестних варијабли. Најбољи показатељ адекватности, односно једнозначности тог репрезентовања, а уједно и полазна основа за одређивање природе да-тог фактора јесте његова корелативна повезаност с манифестним варија-блама, што је приказано у варимакс (када фактори нису међусобно повеза-ни) ротираној матрици факторске структуре према Gutman-Kaiser критеријуму (табела 3). Питања којима су обухваћени елементи образовног профила (манифестне варијабле) наведена су истим редоследом као и у скали про-цене.

Табела 3 – Ротирана матрица факторске структуре потребних знања и вештина

Ред. бр.	НАЗИВ МАНИФЕСТНЕ ВАРИЈАБЛЕ	ФАКТОРИ						
		ф1	ф2	ф3	ф4	ф5	ф6	ф7
1.	Потребна за анализу социолошких проблема савременог света и друштвених сукоба	,093	-,066	,129	-,027	,137	,048	,712
2.	О савременим политичким системима	,013	-,096	,096	,054	,111	,076	,713
3.	О законитостима које важе у природи и њиховој међусобној повезаности	,160	,064	-,012	,265	,016	,175	,546
4.	Из области коришћења рачунара и рачунарских система	,773	,043	,046	,080	-,041	,077	,173
5.	Овладавања вештином правилног говорења	,622	,269	,035	,057	,168	,106	,283
6.	О друштву као целини и начину функционисања војске	,303	,263	,282	2	,085	-,002	,476
7.	О законитостима из електротехнике као и подизању опште техничке културе	,246	,070	,021	,671	-,149	,097	,154
8.	О историји ратова, развоју оружане силе и војне организације	-,046	,101	,299	,126	,023	,327	,346
9.	Потребна за процењивање актуелних политичких процеса	,083	,082	,163	,117	,242	-,054	,603
10.	Потребна за формирање војног колектива и развијање њихове мотивације за успешно извршавање задатака	,291	,487	,266	,004	,264	-,106	,194

Ред. бр.	НАЗИВ МАНИФЕСТНЕ ВАРИЈАБЛЕ	ФАКТОРИ						
		ф1	ф2	ф3	ф4	ф5	ф6	ф7
11.	Потребна за коришћење војно-стручне литературе на страном језику	,728	-,050	,139	,199	,091	,017	,035
12.	Математичка знања из области релација и операција	,039	,025	,050	,725	,044	-,102	,086
13.	О оружаном борби, доктрини и стратегији одбране земље	,137	,178	,654	,174	,075	,072	,241
14.	О научним методама, техникама и инструментима	-,026	,011	,213	,491	,304	-,055	,173
15.	Потребна за одржавање и развијање основних физичких способности	,491	,084	,138	,057	-,028	,438	,023
16.	Потребна за праћење техничког развоја и достигнућа у области физичких наука и механике	,251	-,082	,080	,654	,076	,136	,026
17.	Потребна за конверзацију на страном језику	,792	-,084	,098	,151	,025	,128	,053
18.	Потребна за проширивање речитости и овладавања вештином вођења преговора	,583	,037	,180	,089	,369	,060	,169
19.	О принципу рада, параметрима и особинама електронских елемената и склопова	,127	,074	,026	,760	-,077	,038	,003
20.	О функционалној зависности између математичких величина	-,073	,049	-,010	,801	,068	-,034	,048
21.	О припремању опер. на копну, мору и вазд. простору	,154	,097	,769	,159	,065	,142	,073
22.	О конструкцији и начину рада војних моторних возила	-,019	,575	,108	,353	-,079	,165	,011
23.	О феномену силе и моћи и облицима угрожавања безбедности земље	,119	,149	,564	,089	,225	,059	,319
24.	О месту, улози и задацима тактичких јединица у борби и обезбеђењу борбених дејстава	,162	,395	,591	,011	,074	,130	,082
25.	Потребна за спречавање настанка психичких поремећаја	,436	,169	,168	-,002	,432	,079	,178
26.	Потребна за израду графичких борбених докумената	,138	,478	,451	,094	,158	,073	,007
27.	О коришћењу готових програмских пакета на персоналном рачунару	,734	,054	,214	,119	,059	,131	,038
28.	Потребна за успешно руковођење и командовање основним тактичким јединицама	,347	,398	,532	-,087	,151	,094	,015

Ред. бр.	НАЗИВ МАНИФЕСТНЕ ВАРИЈАБЛЕ	ФАКТОРИ						
		ф1	ф2	ф3	ф4	ф5	ф6	ф7
29.	Потребна за успешно супротстављање психолошко-пропагандном дејству непријатеља	,332	,141	,411	-,070	,481	,070	,113
30.	Потребна за коришћење електричних и електронских уређаја на борбено-техничким системима	,441	,157	,254	,364	,022	,204	,038
31.	Потребна за командовање јединицом приликом постројавања и извођ. других стројевих радњи	-,048	,753	,109	-,132	,216	,100	,108
32.	О дидактици (теорији наставе)	-,104	,370	,025	,088	,592	,042	,153
33.	О организовању и реализовању истраживања као и изради саопштења	-,068	-,021	,164	,262	,670	,031	,178
34.	Потребна за праћење достигнућа у области електронике	,129	-,029	,079	,713	,126	,107	,050
35.	О начелима употребе армија потенцијалног агресора	,212	,067	,535	,037	,284	,294	,112
36.	О војним прописима који регулишу службу, живот и рад у Војсци Србије	,316	,365	,244	-,066	,355	,148	,031
37.	О извођењу операција на копну, мору и ваздушном простору	,084	,091	,737	,070	,161	,194	,115
38.	О организацији основног одржавања војних моторних возила	,034	,696	,121	,215	,048	,190	,071
39.	О начину припремања, организовања и извршења гађања	,142	,729	,203	-,013	,172	,201	,007
40.	Потребна за разумевање понашања и субјективних доживљавања припадника Војске Србије	,228	,259	,205	-,073	,582	,016	,129
41.	О изради борбених докумената и извршењу мобилизације основних тактичких јединица	,192	,443	,410	-,005	,395	,087	,106
42.	О утицају географског фактора на извршавање задатака у рату и миру	,059	,170	,277	,061	,242	,604	,079
43.	Потребна за метод. оспособљавање, организ. и реализовање свих облика физ. културе у ВС	,277	,201	,027	,017	,344	,471	,058
44.	О образовању и васпитању одраслог човека у војној средини	,152	,274	,086	,009	,604	,223	,129
45.	О правилном и брзом извођењу стројевих радњи	-,104	,724	,106	-,102	,267	,255	,040
46.	Потребна за успешно неговање борбених и слободарских традиција нашег народа	,032	,089	,236	,047	,415	,308	,194

Ред. бр.	НАЗИВ МАНИФЕСТНЕ ВАРИЈАБЛЕ	ФАКТОРИ						
		ф1	ф2	ф3	ф4	ф5	ф6	ф7
47.	О управном, кривичном, међународном ратном праву и материјалној одговорности припадника ВС	,423	,036	,075	,055	,447	,273	,022
48.	О оријентацији и кретању уз коришћење геотопографских материјала	,270	,288	,129	,045	,052	,645	,027
49.	О руковању наоружањем, прецизном и брзом гађању циљева и организацији система ватре	,390	,420	,170	-,009	,045	,468	,020
50.	О војногеографским карактер. простора Србије	,148	,223	,187	,055	,102	,671	,220

Први издвојени фактор (табела 4) најзначајнији је, са највећим утицајем на укупну варијансу (25,876%). Из прве колоне ротиране матрице факторске структуре (табела 3), издвојили смо знања и вештине из 25 предметних области (манифестне варијабле) које су приказане у табели 4.

Табела 4 – Први издвојени фактор – комуникативно информатички

Редни број варијабле према значају	НАЗИВ ВАРИЈАБЛЕ / ПРЕДМЕТНА ОБЛАСТ	Коефицијент повезаности варијабле са фактором
1.	Потребна за конверзацију на страном језику / страни језик	0,792
2.	Из области коришћења рачунара и рачунарских система / информатика	0,773
3.	О коришћењу готових програмских пакета на персоналном рачунару / информатика	0,734
4.	Потребна за коришћење војно-стручне литературе на страном језику / страни језик	0,728
5.	Овладавања вештином правилног говорења / реторика	0,622
6.	Потребна за проширивање речитости и овладавања вештином вођења преговора / реторика	0,583
7.	Потребна за одржавање и развијање основних физичких способности/физичка култура	0,491
8.	Потребна за коришћење електричних и електронских уређаја на борбено-техничким системима / електротехника	0,441
9.	Потребна за спречавање настанка психичких поремећаја / војна психологија	0,436

Први издвојени фактор је детерминисан манифестним варијаблама којима се може интерпретирати као **комуникативно информатички**. Значење варијабли којима је одређена комуникативно информатичка димензија потребних знања – вештина, несумњиво покрива скоро све аспекте те области. У прилог тој тврдњи указује и чињеница да је од екстракованих девет варијабли, првих шест из домена предмета страних језика, информатике и реторике. Сходно томе да први издвојени фактор покрива четвртину укупне варијансе, закључено је да су наши испитаници свесни чињенице која су то знања – вештине неопходне официру како би могао у својој јединици, команди или установи да успешно одржава, примењује и развија морал. Они сматрају да старешина 21. века, мора на нивоу комуникације познавати најмање један светски језик, што је и разумљиво, сходно томе, да је будућност наше војске у евроатланским интеграцијама и мировним мисијама, поред противтерористичке борбе која је постала глобални проблем па је и у овој области потребно познавање страног језика како би се боље координирала акција између више држава. Информатичка писменост је још један захтев који испитаници стављају пред будуће савремено школовање официрског кадра, јер је одавно наступила ера рачунара и информатичке технологије, а сви савремени технички системи непосредно су повезани са датом облашћу, па се не може замислити будући официр без одличног познавања информатичких садржаја. Овладавање вештином правилног говорења јесте још један захтев који стоји пред будућим официрима, јер је одавно наступила ера информативног рата, као саставног елемента психолошко-пропагандних дејстава у којима речи кроз етар, као ниједно оружје до сада, путују брзином светлости и наносе неповратне губитке непријатељу на много ширем простору и далеко разорније него што је то био случај са иједним до сада измишљеним убојним средством. Реторичке способности официрског кадра нужна су претпоставка њихове лидерске улоге, која им је намењена природом дужности коју обављају.

Из корпуса комуникативно информатичке области издваја се седми ајтем, који на скали процене заузима петнаесту позицију и односи се на одржавање и развијање физичких способности, у надлежности предмета физичке културе. Та област је у складу са захтевима који се постављају пред официрским кадром, а односе се на војностручну оспособљеност, психофизичку припремљеност и морално карактерну изграђеност. Официр који је у физичкој кондицији има добре предиспозиције да може успешно да се супротстави свакодневним изазовима на свом радном месту у миру, а још више у непосредној ратној опасности и евентуалном будућем оружаном сукобу. Осма варијабла се односи на знања – вештине, неопходна за коришћење електричних и електронских уређаја на борбено техничким системима, а

изучава се у склопу предмета електротехнике. Сврставање те варијабле у склопу најважнијег фактора је последица размишљања испитаника да су официрима потребни ти садржаји, јер се не може успешно руковати савременим борбено-техничким системима без елементарних знања из те области, а и због чињенице да је од анкетираних 667 официра, 218 у директној вези са техничким средствима, а њих 155 је индиректно повезано. Девета варијабла, која на скали процене заузима двадесет пето место, односи се на знања – вештине неопходна за спречавање настанка психичких поремећаја у својој јединици, а из области су предмета војне психологије. Према мишљењу испитаника, ти садржаји су битни како би се правовремено спречили психички поремећаји, што је један од важних задатака официрског позива.

Табела 5 – Други издвојени фактор – базичне војне вештине

Редни број варијабле према значају	НАЗИВ ВАРИЈАБЛЕ / ПРЕДМЕТНА ОБЛАСТ	Коефицијент повезаности варијабле са фактором
1.	Потребна за командовање јединицом приликом постројавања и извођења других стројевих радњи / стројева обука	0,753
2.	О начину припремања, организовања и извршења гађања / наоружање са наставом гађања	0,729
3.	О правилном и брзом извођењу стројевих радњи / стројева обука	0,724
4.	О организацији основног одржавања војних моторних возила / мотори и моторна возила	0,696
5.	О конструкцији и начину рада војних моторних возила / мотори и моторна возила	0,575
6.	Потребна за формирање војног колектива и развијање њихове мотивације за успешно извршавање задатака / морал војске	0,487
7.	Потребна за израду графичких борбених докумената / војна топографија	0,478
8.	О изради борбених докумената и извршењу мобилизације основних тактичких јединица / командовање	0,443
9.	О војним прописима који регулишу службу, живот и рад у Војсци Србије / војно право и прописи	0,365

Из друге колоне ротиране матрице факторске структуре (табела 3), издвојене су осенчене манифестне варијабле, на основу којих је у табели 5 формиран **други фактор** који утиче на укупну варијансу 8,380% а заједно са првим фактором 34,256% и репрезентује манифестне варијабле које се односе на *област базичних војних вештина*, на основу чега се други издвојени фактор може интерпретирати као **базичне војне вештине**. Манифестне варијабле које описују други фактор су из области предмета стројеве обуке, наоружања са наставом гађања, мотора и моторних возила, морала војске, војне топографије и командовања. Садржаји тих предмета, према мишљењу анкетираних официра, одмах су иза комуникативно информатичке области, и сматрају се основним војничким вештинама које треба да поседује сваки савремени официр да би могао у својој средини да задобије поверење својих потчињених, сарадника и претпостављених, као мајстор свог заната који сигурно и самоуверено може да развија свој ауторитет, који ће му омогућити успешно функционисање морала у његовој јединици, команди или установи.

Табела 6 – Трећи издвојени фактор – *општевојна знања*

Редни број варијабле према значају	НАЗИВ ВАРИЈАБЛЕ / ПРЕДМЕТНА ОБЛАСТ	Коефицијент повезаности варијабле са фактором
1.	О припремању операција на копну, мору и ваздушном простору / основе оператике	0,769
2.	О извођењу операција на копну, мору и ваздушном простору / основе оператике	0,737
3.	О оружаном борби, доктрини и стратегији одбране земље / основе стратегије	0,654
4.	О месту, улози и задацима тактичких јединица у борби и обезбеђењу борбених дејстава / општа тактика	0,591
5.	О феномену силе и моћи и облицима угрожавања безбедности земље / основе стратегије	0,564
6.	О начелима употребе армија потенцијалних агресора / општа тактика	0,535
7.	Потребна за успешно руковођење и командовање основним тактичким јединицама / командовање	0,532

У табели 6 издвојен је **трећи фактор** чија укупна варијанса износи 6,046%, а заједно са прва два фактора 40,302%. Трећи фактор репрезентује манифестне варијабле које се односе на *област опште војних знања*, на основу чега дати издвојени фактор можемо интерпретирати као **опште-војна знања**. Карактеристично за тај фактор је то што су све манифестне варијабле из именоване области, јер су наведени садржаји из оквира предмета основе оператике, основе стратегије, опште тактике и командовања, чији наставни планови и програми омогућују официрима да за време школовања на Војној академији стекну потребна опште војна знања, која су им неопходна у њиховој будућој професији са аспекта функционисања морала у њиховим јединицама. Процена испитаника јесте да овај корпус знања на хијерархијској лествици приоритета заузима треће место одмах иза *комуникативно информатичких знања и базичних војних вештина*. Незнатно је дата предност војним вештинама (чија је варијанса 8,380%), у односу на опште војна знања (варијанса 6,046%) која су претежно теоријског садржаја изузев области опште тактике које у себи инкорпорирају и део војних вештина.

Табела 7 – Четврти издвојени фактор – **природно-математичка знања**

Редни број варијабле према значају	НАЗИВ ВАРИЈАБЛЕ / ПРЕДМЕТНА ОБЛАСТ	Коефицијент повезаности варијабле са фактором
1.	О функционалној зависности између математичких величина / математика	0,801
2.	О принципу рада, параметрима и особинама електронских елемената и склопова / електроника	0,760
3.	Математичка знања из области релација и операција / математика	0,725
4.	Потребна за праћење достигнућа у области електронике / електроника	0,713
5.	О законитостима из електротехнике као и подизању опште техничке културе / електротехника	0,671
6.	Потребна за праћење технолошког развоја и достигнућа у области физичких наука и механике / физика	0,654
7.	О научним методама, техникама и инструментима / основе методологије војних наука	0,491

Из ротиране матрице факторске структуре (табела 3) издвојен је **четвр-ти фактор** (табела 7) чија варијанса износи 5,183%, док прва четири фактора имају укупну варијансу 45,486%, његов удео у описивању дате појаве доста је мањи него што је то случај са боље ранжираним факторима. На основу наведеног описа, именовани фактор је интерпретиран као **природно-математичка знања**. Изузев последње седме варијабле, све остале су својим садржајем везане за област природно математичких знања стављених у функцију професије, чији су предмети изучавања, управо, математика, електроника, електротехника и физика. Иако тај фактор има малу варијансу, он није занемарљив, јер су на тај начин испитаници истакли да је и ова област знања потребна будућим савременим официрима.

Табела 8 – Пети издвојени фактор – војнодруштвени

Редни број варијабле према значају	НАЗИВ ВАРИЈАБЛЕ / ПРЕДМЕТНА ОБЛАСТ	Коефицијент повезаности варија-бле са фактором
1.	О организовању и реализовању истраживања као и израде саопштења / основи методологије војних наука	0,670
2.	О образовању и васпитању одраслог човека у војној средини / војна андрагогија	0,604
3.	О дидактици (теорији наставе) / војна андрагогија	0,592
4.	Потребна за разумевање понашања и субјективних доживљавања припадника Војске Србије / војна психологија	0,582
5.	Потребна за успешно супротстављање психолошко-пропагандном дејству непријатеља / морал војске	0,481
6.	О управном, кривичном, међународном ратном праву и материјалној одговорности припадника Војске Србије / војно право и прописи	0,447
7.	Потребна за успешно неговање борбених и слободарских традиција нашег народа / војна историја	0,415

Пети издвојени фактор са варијансом 3,512% приказан је у табели 8. На основу репрезентовања манифестних варијабли које се односе на *војно-друштвене области знања и вештина*, пети фактор је интерпретиран као

војнодруштвени. Међусобна повезаност садржаја изучавања предмета војне андрагогије, војне психологије, морала војске и војне историје је утицала на то да се издвоје наведене манифестне варијабле и формира посебан фактор (латентну варијаблу) који по свом садржају претежно обухвата област војнодруштвених предмета. Структура именованих варијабли је таква да омогућава официрском кадру успешан рад са људима, који је битан предуслов функционисања морала.

Табела 9 – Шести издвојени фактор – **основна војна знања**

Редни број варијабле према значају	НАЗИВ ВАРИЈАБЛЕ / ПРЕДМЕТНА ОБЛАСТ	Коефицијент повезаности вар. са фактором
1.	О војногеографским карактеристикама простора наше земље / војна географија	0,671
2.	О оријентацији и кретању уз коришћење геотопографских материјала / војна топографија	0,645
3.	О утицају географског фактора на извршавање задатака у рату и миру / војна географија	0,604
4.	Потребна за методско оспособљавање, организовање и реализовање свих облика физичке културе у ВС / физичка култура	0,471
5.	О руковању наоружањем, прецизном и брзом гађању циљева и организацији система ватре / наоружање са наставом гађања	0,468

Шести фактор је издвојен на основу ротиране матрице факторске структуре (табела 3), у табели 9. Приказани фактор учествује са свега 3,113% у укупној варијанси а са свим до сада описаним факторима 52,111%. Наведеним описом и репрезентовањем манифестних варијабли, шести фактор су **основна војна знања**. На основу издвојених варијабли које описују именовани фактор испитаници већу важност придају базичним војним вештинама и опште војним знањима, него што је то област основних војних знања. Садржајима изучавања предмета војне географије и војне топографије највећим делом покривена је област именованог фактора која је испитаницима битна али не заузима високу позицију на скали приоритета потребних знања и вештина.

Табела 10 – Седми издвојени фактор – опшtedруштвена знања

Редни број варијабле према значају	НАЗИВ ВАРИЈАБЛЕ / ПРЕДМЕТНА ОБЛАСТ	Коефицијент повезаности вар. са фактором
1.	О савременим политичким системима / политички систем	0,713
2.	Потребна за анализу социолошких проблема савременог света и друштвених сукоба / социологија	0,712
3.	Потребна за процењивање актуелних политичких процеса / политички систем	0,603
4.	О законитостима које важе у природи и њиховој међусобној повезаности / физика	0,546
5.	О друштву као целини и начину функционисања војске / социологија	0,476
6.	О историји ратова, развоју оружане силе и војне организације / војна историја	0,346

У табели 10 приказан је издвојени **седми фактор** који учествује са само 2,704% у укупној варијанси а са свим до сада описаним факторима 54,815%. Издвојени фактор је детерминисан манифестним варијаблама на основу којих се он може интерпретирати као **опшtedруштвена знања**. Изузев четврте варијабле, све остале су својим садржајем везане за област опшtedруштвених знања, чија је међусобна повезаност садржаја изучавања предмета политичког система и социологије несумљиво утицала на то да се у табели 10 издвоје наведене манифестне варијабле и формирају посебан фактор. Испитаници сматрају да је познавање области именованих предмета најмање важно за њихово учешће у одржавању, примени и развијању морала својих јединица, команди или установа.

На основу детаљно описане дескриптивне и факторске анализе уочава се која су то знања и вештине неопходна официру Војске Србије са становишта успешног функционисања (одржавања, примене и развијања) морала својих јединица, команди и установа у условима савремених изазова, ризика и претњи.

Закључак

У прошлости циљ оружаних сукоба био је војно освајање нових територија, преотимање националних богатстава других народа и стварање нових тржишта. У савременом свету се, првенствено, иде на потчињавање свести противника како би он у име агресора реализовао његове циљеве и допринео остваривању његових националних и државних интереса. Агресор сада

првенствено посеже за неоружаним облицима агресије или „рату без рата“. Основни циљ му је да без употребе оружја, ангажовањем расположивих снага и средстава пропаганде и применом разноврсних метода деловања на свест и психу, усмери понашање противника у жељеном правцу или потпуно сломи његову вољу за отпором. Остваривање тих и таквих циљева није било нити ће бити могуће уколико се морал жртве агресије не доведе на такав ниво, на којем би престала свака воља за организованим отпором.

Морал војске је променљива категорија и може бити урушен уколико нису предузете адекватне системске мере којима би се обезбедило његово несметано функционисање. Постоји читав низ мера којима се утиче на успешно одржавање, примену и развијање морала, с тим у вези део који се односи на когнитивну компоненту – предуслов је успешног функционисања морала. Теоријским објашњењима појмова и појава које су везане за морал војске, профилисање официјерског кадра, савремене изазове, ризике и претње, као и емпиријским истраживањем које је спроведено путем скале процене са 667 официјера испитаника, покушало се доћи до одговора на питање која су то знања и вештине неопходни официјерском кадру, која стичу током школовања на Војној академији, а представљају неопходан предуслов успешног функционисања морала својих јединица, команди или установа. Предмет истраживања нису била сва знања и вештине, већ само она која су заједничка за студенте свих одсека (батаљона – одреда), изражена у 25 заједничких предмета, чији су садржаји изучавања представљени са 50 ајтема у коришћеној петостепеној скали процене Ликертовог типа.

Сваки официјер у својој јединици, команди или установи, током реализације радних задатака остварује троструку улогу (командну, васпитачку и наставничку). Од њих се очекује да током школовања, а касније и усавршавањем на својим формацијским дужностима, испоље што већи ниво војно-стручне оспособљености, психофизичке припремљености и морално карактерне изграђености. Да би могао да одговори овако свеобухватним и сложеним захтевима који се пред њега постављају, морају се превасходно испунити одређени услови, који се испољавају помоћу когнитивних, емоционалних и конативних садржаје. Важна карика у формирању што комплетније личности официјерског кадра представља Војна академија, чији је задатак да као високошколска образовно научна установа, на што ефикаснији начин одговори постављеним захтевима школовања будућих официјера. Зато је овим радом покушано да се одговори на питање који су то садржаји изучавања појединих заједничких предмета, који представљају неопходан предуслов ефикасног функционисања морала.

Наведени резултати истраживања могу бити примењени током реформе војношколског система, који би помогли код рационализације, доградње и осавремењавања наставних планова и програма образовања старешинског

кадра. На тај начин остварује се захтев да официри свих нивоа руковођења и командовања морају поседовати одређени ниво знања и вештина из појединих области заједничких предмета, као неопходан услов одржавања, примене и развијања морала у својим јединицама, командама или установама.

Литература

1. Andersen, S., Ross, L.: „Self-knowledge and social inference“, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1984.
2. Вељковић, В.: *Основи морала војске*, Војна академија, Београд, 2006.
3. *Војна енциклопедија*: VIII том, друго издање, Београд, 1974.
4. *Војни лексикон*: Војноиздавачки завод, Београд, 1981.
5. Грујић, В.: *Организација и мотивација*, Војна академија, Београд, 2004.
6. Даниловић, Н.: *Снага морала*, Задужбина Андрејевић, Београд, 2003.
7. Димитријевић, В., Стојановић, Р.: *Међународни односи*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996.
8. Капрара, В., Ђервоне, Д.: *Личност, детерминанте, динамика и потенцијали*, Дерета, Београд, 2003.
9. Лукић, Р.: *Социологија морала*, Научна књига, Београд, 1976.
10. Марчек, Ј.: *Профил официра и интерперсонални односи*, Војна Академија, Београд, 2003.
11. Маслов, А.: *Мотивација и личност*, Нолит, Београд, 1982.
12. Милојевић, В.: *Морал војске*, Војна академија, Београд, 1999.
13. Орлић, Д.: „Појмовно одређење изазова, ризика и претњи у процесу преобликовања међународне безбедности“, *Војно дело*, бр. 3/2004, Београд, 2004.
14. Осовска, М.: *Социологија моралности*, БИГЗ; Београд, 1971.
15. Павићевић, В.: *Основи етике*, БИГЗ, Београд, 1961.
16. Pastuović, N.: *Образовни циклус – опћа методика образовања одраслих*, Andragoški centar, Zagreb, 1978.
17. Petančić, M.: *Ergodidaktika*, Опćински завод за запошљавање, Рижка, 1968.
18. Rosenau, J.: *The dynamist of a Turbulent World*, St. Martin's Press, New York, 1998.
19. Савићевић, Д.: *Концепција образовних потреба у андрагогији*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1989.

20. Станић, Ђ.: *Обука старешина*, Војноиздавачки и новински центар, Београд, 1986.
21. *The Encyclopedia Americana: Americana Cooperation*, New York, 1971.
22. Fulgosi, A.: *Faktorska analiza*, Školska knjiga, Zagreb, 1984.
23. Хрњица, С.: *Општа психологија са психологијом личности*, Научна књига, Београд, 1994.
24. *Concise Oxford Dictionary: Ninth edition*, Clarendon Press, Oxford, 1997.
25. Zvonarević, M.: *Socijalna psihologija*, Školska knjiga, Zagreb, 1985.
26. Waever, O.: *Securitization and Desecuritization*, Columbia University Press, New York, 1995.